

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI
BILIMLENDIRIW, ILIM HÁM INNOVACIYALAR
MINISTRILIGI
ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI MÁDENIYAT HÁM
TURIZM MINISTRILIGI
ÓZBEKSTAN MÁMLEKETLIK KONSERVATORIYASI
NÓKIS FILIALI**

MUZÍKA HÁM KÓRKEM ÓNER XABARSHISI

ilimiy-metodikaliq jurnal

MUSÍQA VA SAN'AT AXBOROTNOMASI

Ilmiy-uslubiy jurnal

ВЕСТНИК МУЗЫКИ И ИСКУССТВА

Научно-методический журнал

BULLETIN OF MUSIC AND ART

Scientificmethodical journal

№ 1

SHOLKEMLESTIRISHI:

O'zbekiston mamleketlik konservatoriyasi Nokis filiali

- Bas redaktor:** – Allanbaev Rudakiy, professor w.w.a
Bas redaktor orinbasari: – Kamalova Dilduza, filologiya ilimleri boyinsha
filosofiya doktori (PhD)
Juwapli xatker: – Gulmira Palwanova

REDKOLLEGIYA AGZALARI:

- Omonilla Rizaev** – O'zbekiston mamleketlik k'rkem oner ham madeniyati instituti, professor w.w.a.
Hikmat Rajabov – O'zbekiston mamleketlik konservatoriyasi Nokis filiali, professor w.w.a.
Sayyora Gafurova – O'zbekiston mamleketlik konservatoriyasi, professor
Oydin Abdullaeva – O'zbekiston mamleketlik konservatoriyasi, professor.
Qurbanbay Jarimbetov – Qaraqalpaq mamleketlik universiteti, professor.
Alima Berdimuratova – Qaraqalpaq mamleketlik universiteti, professor.
Ziyada Bekbergenova – OzR IA Qaraqalpaqstan bolimi, professor.
Oqilxon Ibragimov – O'zbekiston mamleketlik k'rkem oner ham madeniyat instituti, professor.
Azizbek Turdiev – O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Senatmn jaslar, madeniyat ham sport masaleleri komiteti basligi orinbasari, filologiya ilimleri boyinsha filosofiya doktori (PhD).
Allanazar Abdiev – Filologiya ilimlerinin kandidati, Qaraqalpaqstan Respublikasi xalq jazirshisi
Artiqbay Erejepov – Nokis qalaliq 1-sanli balalar muzika ham k'rkem oner mektebi, pedagogika ilimleri boyinsha filosofiya doktori (PhD).
Janabay Marziyev – Qaraqalpaq mamleketlik universiteti, filologiya ilimleri boyinsha filosofiya doktori (PhD), docent.
Iroda Mirtalipova – OzMK janindagi B.Zokirov atindagi MEKOl, k'rkem onertanirw ilimleri boyinsha filosofiya doktori (PhD).

JAMIYETLIK KENES:

Baxtiyor Sayfullaev	Najimatdin Muxameddinov
Ozodbek Nazarbekov	Najimatdin Ansatbaev
Komoliddin Urinbaev	Gulistan Annaqlicheva
Dawitbay Qurbaniyazov	Rayxan Saparova
Qalbay Turdiev	Paraxat Mamutov

MAZMUNĪ

Алланбаев Р. Миллий мәдеиятымызды рауажландыруу жолында және бир кәдем	3
--	---

MUZİKATANIŲ

Мамутов П.А. Замангәй музика тәлим системасын жетилистириуде рууыйлыктын орны	5
Пахратдинов Ш. Работа над произведением крупной формой	10
Sayidov T. D. Xonandalik ovozing fiziologik va akustik xususiyatlari	14
Мирталипова И.М. Ҳинд мусика назариясидаги товушкатор структураларига бир назар	16
Raimova D.M. O'rta Osiya musiqa cholg'ularining paydo bolish tarixi	20
Расулов М.М. Мусика, теле ва радио дастурларнинг муҳим компоненти ва композицион омили сифатида (темп, ритм, импульсивлик мисолларида)	23
Matyakubova U.G'. V-XV asrlar markaziy Osiyada musiqa madaniyatining nazariy asoslari	28

KŲRKEM ŲNER

Ражабов Х.Ж. Арсланбай Нажимов ижодига бир назар... ..	33
Matimuratov S.E. Qaraqalpaq kompozitori Kenesbay Abdullaev dōretiwshiligi haqqında	35
Qutekeeva R.A. Qaraqalpaq kōrkem ōnerinde Ilish Xojametovtın tutqan ornı	39
Allaniyazov B.Q. Muzika kōrkem ōnerinin bayteregi (<i>Kompozitor Najimatdin Muxammeddinovtın ōmiri ham dōretiwshiligi haqqında</i>)	44
Чаршемов Ж.А. «Қоблан» балетининг композицион хусусияти	48
Абдуллаева Ш.С. Труд все побеждает	57
Abatbaeva R.A. Qaraqalpaq kōrkem ōnerinde kompozitor Gayıp Demesinovtın tutqan ornı	61
Палўанова Г.А. «Аязий» драмасында кахарман характерин сәулендириўдиц өзине тән қасийетлери	65
Палўанова Г.А. Каракалпакстанда театр режиссурасының пайда болыуындагы миллий дәреклер	68
Muxammeddinov Q. Milliy opera ham balet janrdagi tarixiy shigarmalar	71
Parmonov D.R. «Doira va urma zarbli cholg'ulari» musiqa san'atining yorqın namoyondasi	75
Каримова И.И. Традиции исполнения музыки Каракалпакского композитора Гаип Демесинова	78

ATQARIŲSHILIŲ ŲNERI

Erejepov A.A. Baqsishılıq kōrkem ōnerinde dōretilgen qosıq ham namalarını jaslar tarbiyasındaгı ahmiyeti	83
Tnıbaev P.K. Dirijyorlıq kōrkem ōnerinin turleri ham evolyuciyası	87
Шарипова А.Р., Сидикова А.М. К вопросу о фортепианном исполнительском искусстве в Узбекистане	92
Ayubov K.Z. Foniologiya va odam ovozi tasnifi	95
Ziyovutdinova Z.U. XIX asrning ikkinchi yarimida o'zbek xalq cholg'ulari ijrochiligi sohasidagi jiddiy o'zgarishlar	98
Dadaboyev X.M. Xalq cholg'ulari ansamblarini tashkil etish	100
Aliev N.G. Demli saz āsbaplar tarixi, klassikalıq muzika ham onın būgingi kündeги tutqan ornı	102

Saidxonov A.S. Cholg‘u konsert janri tarixi va taraqqiyoti	105
Jumabaev A.E. Qaraqalpaq k�rkem �nerinde xaliq namali qosiqclarinn tutqan orm	110

MUZIKA PEDAGOGIKASI

Xojanazarov T. Vokal pedagogikasidagi metodlardi zamanag�y pedagogikaga aylantiruv usillari	115
Ходжаметова Г.И. Задача обучения, воспитания и развития детей в музыкальной школе	117
Botirova X.T. Musiqa taʼlimi pedagogikasida oʻquvchi yoshlarni maʼnaviy-axloqiy taʼlim-tarbiyasini shakllantirish	121
Saidumarov I. Taʼlim-tarbiya va shaxsning maʼnaviy kamoloti xususida sharq allomalarining qarashlari	124
Абдисултанов Ж.Дж. Болалар мусика ва санъат мактабларида «Мусика адаби�ти» фанини �ќитишда инновацион ёнлашув	128
Мат�ќубов Э.Г. Мусикада модулли таълим асослари	131
Najmetdinova N.I. Maktabgacha taʼlim tashkilotlarida bolalarning mustaqil musiqiy faoliyatining ahamiyati va mazmuni	137
Iseev R.A. Fortepiano paninin jah�n muzika oqıw procesindagi ahamiyeti ham orm	141
Dauletbaev T.K. Milliy saz asbaplarm mektep oqıwshılarma �yretiw�din ahamiyeti	145

J MIYETLIK-GUMANITAR P NLER

Бекбергенова З.У. Қарақалпақ халық д�станы «Қырық кыз» х�м х�зирги қарақалпақ драматургиясы	150
Утепова Т.Б. Маданиятлараро мулохот тахлиллари Европа олимлари назарида	153
Жумашева А.Х. Интерактивные при�мы и формы проведения практических занятий	159
Саденова Г.П. Қарақалпақ паремиологиясында жаќсылыќ концепти	163
Mambetnazarov M.K. Hoja Axmet Yassawiy hikmetlerinin jaslar tarbiyasidagi ahamiyeti	166
Марзияев Ж.К. Маќаланыц публицистикалық сыпатламасы	169
Камалова Д.Э. Шығарма композициясында турмыс шынлығын с�улендири� шеберлиги	171
Мамбетназарова Р.К. Идеино-тематические особенности жанр путешествия в Каракалпакской литературе (на примере «Путешествия в пять стран по океану» Тажсена Изимбетова)	175

JAS IZERTLEWSHILER

Paxratdinov J.A. Kop qirli talant iyesi	180
Jumamuratova A.A. Qaraqalpaqstanda Opera janrinn tutqan orm	181
Muratbaeva A.A. Jaslardın muzikalıq intellektın asırıwda muzika sınıshısı Gulmaryam Kamalovanın orm	185
Orazalieva G.S. G�llengen dawirde — Jana namalar (Jamil Charshemov d�retpleri haqqında)	186
Segizbaeva G.Q. Qaraqalpaqstanda daslepki muzikalıq drama janrinn payda bolıwı	188

QARAQALPAQ K RKEM  NERINDE KOMPOZITOR GAYIP DEMESINOV N TUTQAN ORNI

Abatbaeva R.A.

O zbekstan mamleketlik konservatoriyasi Nokis filiali

Annotatsiya: Bul maqalada qaraqalpaq professional muzikasına  les qosqan kompozitor h m k rkem  ner gayratkeri Gayip Demesinov  miri h m d retiwshiligi haqqında s z etiledi.

Gilt s zler: simfoniya, naktyurn, sonata, drama, uvertyura, kompozitor, muzika, prelyudiya fuga, fantaziya, koncert.

Аннотация: В данной статье особое внимание уделено жизни и творчеству композитора, деятеля искусства Гайипа Демесинова, внёсший весомый вклад в каракалпакскую профессиональную музыку.

Ключевые слова: Симфония, ноктюрн, соната, драма, увертюра, композитор, музыка, прелюдия fuga, фантазия, концерт.

Annotation: In this article, special attention is paid to the life and work of the composer, artist Gayip Demesinov, who made a significant contribution to Karakalpak professional music.

Keywords: Symphony, nocturne, sonata, drama, overture, composer, music, fugue prelude, fantasy, concerto.

Estetikahq tarbiyanın birden-bir tiykarı bolıp sanalawına oyın, drama, poeziya, oratorlıq  ner sıyaqlı ayyem zamanlardan alınğan astronomiya, fizika, matematika, okustika p nleri qatarında, grek h m Oraylıq Aziya ilimpazlarınan Ploton, Aristotel, Pifagor, Al-Xorezmiy, Ibn Sino, Beruniy h m t.b.lar t repinen joqarı bahalangan muzika ilimi insanlarga lazzet h m zawıq bağıshlaw menen birge, olardı miynetke, erlikke, azatlıq g reslerine h m baxıtqa bağıdarlawında xalqımızdın ruwxıy h m gozzallıq jaqların tarbiyalawğa  lken ahmiyeti bar ekenligi haqqındağı mağılwmatlar tariyxımızğa malim. Usılarga baylanışlı songı jılları g rezsizlikke erisiwimiz n tiyjesinde jana Konstituciya, «Bilimlendiriw haqqındağı» mzam, «Kadrlar tayarlaw»dın milliy bağıdarlawı, til h m adebiyat k rkem  nerimizdın koncepciyalarına tiykarlana otırıp termin t repinen xalqımızdın milliylikke bolğan sana-sezimin, oy- risin rawajlandırıw maqsetinde turmısımızdın miynet jemisleri salt-d st rleri tariyxıy  zgerisler, ilim, m deniyat h m k rkem  ner tarawları boyınsha jana s zler h m t sinikler izlew milliy muzika m deniyatındağı jetiskenliklerdi sabaq barısında  yreniw  lken tabıslardıń biri bolıp qaralmaqta. Sonın menen birge, hazirgi k nde bolıp atırğan  zgeris h m qubılıslardıń qosıq-muzika sabaqlarına, muzika ilimine h m muzika k rkem  nerine de tikkeley qatnasıqlı bolıwı ayqın sezilmekte.

Qaraqalpaqstan Respublikasına miyneti singen k rkem  ner gayratkeri, Berdaq atındağı sıylıqtın laureatı, O zbekstan h m Qaraqalpaqstan kompozitorları awqamının ağızası G. Demesinov uqıplı, sheber h m mamam kompozitor bolıp isledi. G. Demesinov 1942-jılı 20-fevralda Qomrat qalasında jumısshı sh narağında tuwıldı. 1960–1964-jılları ol Nokis muzika bilim jurtının tarlı  sbaplar boliminde Najimaddin Muxammeddinov klasında oqıydı, muzika teoriyasınan muzika izertlewshisi Karamatdin Otegenovdan garmoniya h m polifoniyadan teren bilim aladı, h m ol pitkergennen keyin usı bilim jurtında skripkadan mugallim sıpatında jumısta islep qaladı. Usı jıllardan baslap onı d retiwshilikke degen sezimler payda bolıp, d slepki namaların jazıw  stinde k birek isley basladı. Japaq Shamuratov atındağı muzika bilim jurtında oqıp j rgen waqıtta ol  zi aytadı «jazğan namaların birinshi tınlawshıları ustazı K. Otegenov h m zamanlas kurslası xalqımızğa  z qosıqları menen tamlğan melodist-kompozitor Xudaybergen Turdıqulov boldı» dep eske aladı sawbetlerinin birinde.

G. Demesinov Batıs h m Shıǵıs muzika  rp- detleri teoriyalarına tayanğan halda turli janrlarda milliy kolorittegi muzikalar d retiwde joqarı n tiyjelerge eristi. Olardan eki tematikalıq simfoniya sıyaqlı shıǵarmalar: «Qaraqalpaqstan» (1971) h m «Bozataw» (1980), fortepiano h m orkestr ushın ush koncert (1971, 1976, 1994), simfonik orkestr ushın «Prelyudiya h m fuga», kamer orkestri

ushin; tarli kvartet ushin eki «Preludiya ham fuga», skripka ham fortepiano ushin «Sonata» ham «Poema», viola va fortepiano ansambli ushin «Noktyurn» siyaqli kamer-instrumental shigarmalar, jeke fortepiano ushin shigarmalar, maselen, «Tokkata», prelyudiya, tnoktyurn, «Fantaziya», «Fuga Kaprichio», «Qosiq ham oyin»; turli avtorlar sozine 100 den artiq qosiqlar ham 60 dan artiq xaliq qosiqlarining aranjirovkalari hamde turli saz asbaplarlari ham ansambller ushin doretilgen basqa koplegen shigarmalardi XX asir qaraqalpaq klassikasi ulgilerine haqli turde kiritse orinli boladi. Kompozitordın janr, obrazlı mazmun ham intonaciya tarepinen qizıqlı bolgan fortepiano shigarmalari kompozitor doretivshiliginin salmaqli dawirinde jaratılğan. Bir qansha shigarmalar baspadan shıgarılğan. Olarda oz dawiri qaraqalpaq muzikasının en ahmiyetli stilistikalıq tiykarları ham kormemlik poziciyalari, milliy kormem onerdiń tarixiy rawajlanıw, sonın menen birge, kompozitordın individual doretivshilik qasiyetleri oz korinisın tapqan. 1973-jılda Ozbekstan kompozitorlari ham bastakorlari awqamına agza boladi. Qaraqalpaqstanda zamanagoy muzika doretplerin rawajlandırıw ushin oz kop miynet etti: xaliq muzikasın jaratti, talim berdi, orkestrge basshılıq qıldı. Ol qısqa omir keshirgen bolsa da qaraqalpaq muzikasi tariyxına ulken ulesin qosti ham iz qaldırdı. Kompozitordın derlik barshe shigarmalarında bir waqıttın ozinde birneshe temalar rawajlandı. Dawıslar bir-biri menen baskileskendey oyınğa tusedi. G. Demesinov muzikasın atqarıw ayrıqsha qabilet talap etedi. Onın doretplerinde kishi koldemdi fortepiano shigarmalar ayrıqsha orın tutadı.

«G. Demesinov ozinin zamanagoy stildegi pianino kompoziciyalarında real omiri, waqiyalıqlardi korse bilgen. Sonın menen birge, onın doretivshiligi qaraqalpaq xalqının asirler dawamında muzika kormem onerinin urp-adetleri menen tigiz baylamslı, jane de onın muzikalıq tili taza qaraqalpaq sesleri, modal, ritmik aylanwlari, kompozitordın individual stiline boysınadı dep aytqan edi» oz pikirlerinde Raxmet Palwanov.

Fortepiano shigarmalari ozinin obrazlılıgı, amqlıgı menen ajıralıp turadı. Demesinovtın fortepiano muzikasi temanın dinamik rawajlanıwı, teksturanın polifonizaciyası, epik korinis, kantilena menen ajıralıp turadı. Bunday ken klemli belgilerden tabiiy ham jetik professional paydalanıw kompozitordın individual stilin, intonacion ham modal ozine tanlıgın, shigarmalardıń milliy xarakterin rawajlandıradı. Ozinin kamer fortepiano stilin jaratıwda kompozitor fortepianonın tiykarğı pazıyletlerinen paydalanadı: «qosiq aytıw» imkaniyatı, ran-barenligi, nazik sesler janlawı, optimizm, sezimtalıq ham kontrastlı korinislerdi rawajladırıw tendenciyası individual jandasadı. Adamlar elege shekem G.Demesinovtın qosıqlarınan aytıp, klassik shigarmaların atqarıp dawam etip kelmekte. Kompozitordın fortepiano janrındağı miyrasın eki toparga bolıw mumkin: **1-topar** – tiykarğı shigarmalar: 1, 2, 3-sanlı fortepiano koncerti, Sonata, Variaciya.

2-toparga – fortepiano jeke kishi formadağı doretpleri, kompozitordın bul turi ken ayrıqsha orın iyeleydi solardan: prelyudiya, vals, fantaziya, tokkata, toktyurn h.t.b.

Prelyudiya c-moll kiris boliminin teması janrga tan qasiyetlerge tiykarlanadı: improvizaciya, materialın variacion rawajlanıwı arqalı tematik birlikke umtılw sezimlerin korseken. Razrabotka (qayta islew) boliminde dawir tarzinde jazılğan: a+a1. Kiris bolimnin bir korinisın beradi. Bul shigarma F. Shopen doretplerine jaqın bolgan motivlardan paydalangan. Ballada janrına tan bolgan xarakterdi tabiyat korinislerin danışpan insan obrazı menen turli sezimlerdi oyatadı, onın omiri haqqında soz etedi.

Daslepki korinis orta registrda jaylasqan ham on altılıq sozımlıqtağı notalar menen bekkemlengen, sekreme hareketler ham baslangış temalardan ibarat. Tiykarğı tematik element kanon arqalı otedi. On qoldağı hareket shep qolda takırlanadı:

Sesler bir-biri menen tıgız baylamslı, izbe-iz takirarlanatugın melodikalıq seslerden ibarat bolıp, onda intonaciya soylewleri h m jumsaq dolce dinamik pat belgileri bar. Bul d zilisler atqarıwshı sazendeden tajiriybeli qabiletti polifonik ses dawısın talap etedi. Tematikalıq materialdın rawajlamwı t rtinshi intonaciyanın k teriliwi menen baslangısh tematikalıq  nsirlerinde izbe-iz variant rawajlanıwına tiykarlanadı.

Tokkata shıgarması kishi koda menen quramalı 3 b limli qaytalanıwshı formada jazılğan. Shıgarmadağı dramatik h reket tez p tller menen rawajlanadı. Bul takkata quramalı  sh b limnen bolıp, birinshi b limi tonal t repten jabıq bolıp,  piwayı eki b limli forma esaplanadı.

1965-jılı G. Demesinov Tashkent konservatoriyanın kompazitorliq fakultetine professor Georgiy Aleksandrovich Mushelden kompoziciya boyınsha talim aladı. Polifoniya sırların bolsa, rus kompozitori N. A. Rimskiy-Korsakov d st rlerinin mektebin dawam ettiriwshı  jayıp polifoniya sheberi, pedagog, professor Boris Isakovich Zeydmannan  yrenedi, oqıwga kiredi. Sol waqıtları (G. A. Mushel klasında qaraqalpaq kompozitorları Abdireyim Sultanov h m Marqabay Jiemuratovlarda talim alğan). Jas talant iyesinin h r t repleme q liplesip rawajlamwına kompaziciyada professor G. A. Mushel h m polifoniyadan professor B. I. Zeydmanlar ayanbastan ustazlıq  leslerin qostı. Bulardın qol jobalarınan ilham alıw n tiyjesinde tabalan kompazitordın ziyrekligi h m miynet s yiwshiliginin arqasında G. Demesinov konservatoriyada oqıp j rgen jılları qosıq, xor, pyesa, prelyudiya, fugalar, tarlı orkestr ushın simfonetta h m variyaciyalardan baslap, ke  k lemlı iri formalı h m tere  mazmunlı sonatalar, simfonettalar, prelyudiya h m fuga, kontsert h m simfoniya sıyaqlı k siplik shıgarmalar jazıwdı tolıq  zlestirip shıqtı. Diplom jumısı ushın fortepiano h m orkestr ushın koncert jazdı. Onnan son birinshi «Qaraqalpaq simfoniya»sın d retti. Ol Ozbekstanda, keyninen Moskvada bolğan k rik tanlawlarda  z namaları menen qatnastı.

1971-jılı Tashkent m mleketlik konservatoriyanı pitkerip N kiske kelgennen keyin G. Demesinov teleradio komitetinde xalıq sazları orkestrinin dirijyori h m J. Shamuratov atındağı Nokis k rkem  ner bilim jurtının oqıtıwshısı xızmetlerin atqarıp keldi. G. Demesinov Qaraqalpaqstan Respublikasının jetekshi h m belsendi kompozitorlarınin biri esaplanadı. Ol skripka h m fortepiano ushın A-dur sonata, fortepiano ushın fantaziya, tarlı kvartet ushın «syuita», romanslar, eki simfoniya simfoniyalıq orkestr ushın prelyudiya h m fuga, tarlı orkestr ushın simfonietta, fortepiano h m simfoniyalıq orekstr ushın  sh koncert, tarlı kvartet ushın  sh prelyudiya h m fuga, fortepiano ushın pyesalar, fuga-kaprichchio, tokkato, fantaziya, variyaciya, alt penen fortepiano ushın poema, eki alt h m fortepiano ushın noktyurn, 50 den aslam qosıq ansambl h m xorlar jazdı. 60-tan aslam qaraqalpaq xalıq namaların h m kompazitorlar shıgarmaların fortepiano, dawıs, xor h m orkestrlar ushın qaytadan islep shıqtı.

G.Demesinov d retpeleri  zining teren mazmunı, sheber usılı, milliylik qasietleri menen ajıraladı. Onın k plegen simfoniyalıq, kameralıq h m basqada shıgarmalarında melodiyalıq rawajlanıw, garmoniyalıq-polifoniyalıq sheberlik h m orkestrlew sıyaqlı muzıkamnı t sir etiw qurallar ke nnen paydalamlıǵan h m puxta d rejede muzıka tili menen bayan etilgen. Usıǵan qusagan janalıqlardı h m sheberlik usılların  sirese kompazitordıń fortepiano ushın tokattosınan, fortepiano h m orkestr ushın ekinshi h m ushinshi koncertinen, ekinshi simfoniyasınan, prelyudiya h m fugalarınan, «Aral jasaydı» atlı qosıqshılar kvarteti h m basqada shıgarmalarınan anıq k riwge boladı.

G. Demesinov qaraqalpaq muzıka  nerinin simfoniyalıq shıgarmaları janrının rawajlanıwına  lken  les qosqan kompozitorlardıń biri. Avtordıń simfonik janrındaǵı girewli shıgarmalarınan: birinshi qaraqalpaq simfoniyası bolsa, al ekinshi simfoniya avtor «Bozataw», - dep atadı. Bul simfoniya Ajiniyaz Qosıbay  lınıń «Bozataw poemasındaǵı k rinisler boyınsha «Bozataw koterilisi waqıyaları muzıka tili menen tınlawshılarga jetkeriw maqsetinde jazılǵan. Kompazitor simfoniyasının tiykargı temalı etip Ajiniyazdıń «Bozataw poemasını alıp, ekinshi b liminde polfoniya elementleri arqalı sheber rawajlandırılǵan. Simfoniya IV b limnen ibarat  lken simfoniyalıq orkestr ushın programmalıq shıgarma bolıp esaplanadı. III-forteplano h m orkestr ushın koncerti «Jaslıq» dep atalǵan, avtor bul shıgarmam jas sazendeler ushın arnap jazǵan. Koncert  sh b limnen ibarat bolıp, sazende (ortasha qıyınshılıqtaǵı) h m  lken simfoniyalıq orkestr ushın jazılǵan. Klassikalıq koncertler usılında jazılǵan bul koncert avtordıń aldınǵı usı janrda jazılǵan shıgarmalarınan juwmaǵı sıpatında bolsa da, jas sazendenin m mkinshiligin esapqa alıp, jenillew etip jazǵan. Avtor q niygeli kompazitorlıq usıllar arqalı simfoniyalıq orkestr m mkinshiliginen tolıq paydalangan. G. Demesinovtıń h r t rli janrda jazılǵan shıgarmaları konkurslarda, dekada h m h pteliklerde joqarı bahaga iye bolıp, q nigeli h m h weskerler toparının muzıka mektebi atqarıwshılarının koncert repertuarların bayıtıp kelmekte. G. Demesinovtıń d retpeleri Ozbekstanda, Orta Aziya ellerinde Kavkazda, Rossiyada atqarıladı. G. Demesinovtıń qosıq h m oınları kameralıq h m simfoniyalıq namaları mektep baǵdarlamaları h m sabaqlıqlarınan «Kelin birge qosıq aytayıq» h m Qaraqalpaqsha muzıkalı shıgarmalar toplamlarınan h m de tele-radio esittiriw kompaniyasının fonetikasınan, sonday-aq gramplastinkalarga jazılıp ken orına iye. G. Demesinov kompozitorlar awqamının h m Qaraqalpaqstan Respublikasının m deniy j miyetlik jumıslarına belsene qatnasıp, ol k plegen kompozitorlar sazendelerine delegat h m basqarma aǵzası, konkurslardıń jyuri aǵzası bolıp saylandı. Qaraqalpaqstan Respublikasının muzıka m deniyatın rawajlandırıwıǵa qosqan  lken d retiwshilik  lesleri, muzıkalı shıgarmaları h m j miyetlik xızmetleri ushın ol m mleket t repinen Qaraqalpaqstanga miyneti singen k rkem  ner gayratkeri h rmetli ataǵın h m Berdaq atındaǵı Respublikalıq sıylıqtıń laureatı ataǵın alıwǵa miyassar boldı. Kompozitor 1996-jıl qaytıı boldı.

Qaraqalpaq milliy akademiyaq qosıq  nerinin tiykarın sahwshısı, Ozbekstan h m Qaraqalpaqstan xalıq artisti, Berdaq atındaǵı M mleketlik sıylıqtıń laureatı, ustaz Bazarbay Nadirov oz intervyusında bılay degen edi: «Gayıp Demesinov haqqında watanına h m kasibine sadıq, kishi peyil, miynetkesh, talapshan, izleniwshi d retiwshi, oy-orisi ken, bilimli, insan. Onın j rdeminde qaraqalpaq xalıq namaları h m qosıqları, ondaǵı bay ırǵaqlardıń negizi qanday bolsa, sol t rde notaga tusirilip, keleshek  wladqa miyras bolıp qaldı. Gayıptıń j ne de bir jaqsı q sietı, ol hesh qashan aqrına shekem jazıp bolmagan shıgarmasın jazıp atırǵanın aytıpas edi,  z sırların bildire bermes edi. Ol  z miyneti menen xalqımız muzıka m deniyatına  shpes iz qaldırdı».

Forteplano ushın ekinshi koncerti, «Bozataw» dep atalıwshı ekinshi simfoniya, tarlı kvartet ushın ciklik d retpesi: 24 pelyudiya h m guga onın tınımsız talantının jemisi.

Ekinshi forteplano koncertinin birinshi b liminde «Suygen yar» qaraqalpaq xalıq qosıǵına uqsas temalar alınǵan bolsa, ushinshi boliminde «Nazlı» xalıq namasınan, al, ekinshi simfoniyaında «Bozataw» xalıq qosıǵınan temalar paydalangan. XX  sir qaraqalpaq muzıkasının biybaha gaziynesi, jas  wladqa  lken mektep bolıp tabıladı, desek asıra aytqan bolmaymız.

Bul insannın d retiwshiligine bir qansha ilim izertlewshileri ilimiy maqalalar islegen solardan: kompozitor D. Djanabaeva. «Soveckaya Karakalpakiy» gazetasının redaktori Yu. Liontichev, A. Otegenov, G. Kamalova h.t. basqalar maqalalar jazǵan bolsa G. Demesinov haqqında 2019-jıl Nur-

Sultan qalasında jerlesimiz Narmanov Ramazan «G. Demesinovtın fortepiano ushın shıǵarmaları» atamasındaǵı magistrlik dissertaciyaǵın islep shıqtı. Eger ol bul dúnıyada tiri bolǵanda mine usı jılı 80 jasqa tolǵan bolar edi, muzıka mektep, kolledj hám oqarı oqıw orınlarında dóretpeleri atqarılıp ózi bul dúnıyada bolmasada onın muzıkaları janlap bul insannın barlıǵın nama qosıqlarında kórsetilmekte. Ulıwma aytqanda, qaraqalpaq kompozitorlarının dóretken shıǵarmaların izertlew hám talqılaw jumıların islep keleshek awladqa tarixiy dereklerden biri bolıp xızmet qıladı. Bunday islerge búgingi kúnde jaslarımızdın qızıǵıwshılıqları artıp barmaqta.

Paydalangan ádebiyatlar:

1. *Adambaeva T.* «Qaraqalpaq sovet muzıkasının tariyxı». – Nókis: «Qaraqalpastan», 1985.
2. Narmanov Ramazan magistrlik dissertaciya jumısı. Nur-Sultan-2019

«АЯЗИЙ» ДРАМАСЫНДА ҚАХАРМАН ХАРАКТЕРНН СӘҰЛЕЛЕНДИРИҰДИҢ ӨЗИНЕ ТӘН ҚӘСИЙЕТЛЕРИ

ПАЛҰАНОВА Г.А

Ўзбекстан мәмлекетлик көркем өнер ҳам мәденият институты Нөкис филиалы

Аннотация: Бул мақалада Ўзбекстан Қахарманы, Ўзбекстан ҳам Қарақалпақстан халық шайыры Ибрайым Юсуповтың өмири ҳам дөретиушилигине арналған М.Нысановтың «Аязий» драмасының сахналық көриниси ҳам драмада қахарман характерин сәўлелендириўдин өзине тән қәсийетлери жөнинде сөз болады.

Гилт сөзлер: Драма, характер, қахарман, образ, коммунативлик, технологиялар, сахна, декорация, коммуникация, уақыя.

Аннотация: Данная статья посвящена изучению жизни и творчества героя Узбекистана и народного поэта Узбекистана и Каракалпакстана Ибрайыма Юсупова. Также рассматривается сценический образ и особенности характера героя драмы «Аязий» Муратбая Нызамова.

Ключевые слова: Драма, характер, герой, образ, коммуникативные технологии, сцена, декорация, коммуникация, событие.

Annotation: This article is devoted to the study of the life and work of the hero of Uzbekistan and the people's poet of Uzbekistan and Karakalpakstan Ibraiyim Yusupov. The stage image and character traits of the hero of the drama «Ayaziy» Muratbai Nyzamov are also considered.

Keywords: Drama, character, hero, image, communication technologies, scene, scenery, communication, event.

Драматургия өзінде руўхый, улыўма инсаныйлық идеяларды жәмлестирген театр компоненти. Оның тийкарында көркем сүўретлеў ызамлықлары арқалы қәлиплескен турмыслық уақыялардың логикалық, избе-излик пенен сақланған мақсетли системасы жатады. Драманың тийкаргы өними уақыя болса да, оның орайлық таяныш нокаты қахарман саналады. Хәр бир шығармадағы турмыста басынан өткерген қыйыншылықлар менен сынақлар шеңберинде қалған қахарманның ишки кеширмелери, руўхый халаты, түрли қарама-қарсылықлар ҳам мәплер ортасындағы соқлығысыўлар процесинде инсанның руўхый келбетин көркем сүўретлеў, драматургтың ҳам оны сахнаға алып шыққан режиссёр менен сол қахарман образын сәўлелендирген актёрдың шеберлигине байланысly.